

PITANJA I ODGOVORI

ZAKLETVA NIJE UVIJEK PRISEGA

U Školskom rječniku IHJJ iz 2012. nalazimo na str. 888. „*zakletva v. prisega*“. Školski rječnik normativne savjete u svojem Uvodu potkrjepljuje uputnicama uz pomoć oznaka v. i →, gdje kratica v. upućuje porabnika na „standardnojezično prihvatljiviju riječ“ (str. XIX.). U istom se rječniku prije natuknice *zakletva* navodi glagol „zakleti ... obvezati koga *zakletvom* da što učini“. Autori navode definiciju glagola *zakleti*, rabeći upravo riječ *zakletva*, a ne *prisega*. Jesu li riječi *zakletva* i *prisega* potpune istoznačnice? Često ubrzavamo proces leksičke normizacije i bez dodatnoga i prethodnoga istraživanja odlučujemo što mora ući u normativni rječnik, a što pak ne – bez ozbiljne raščlambe umjetno rješavamo koja riječ mora ostati u književnom (standardnom) jeziku, a koja mora izići iz norme književnoga jezika. Takvih je primjera mnogo u normativnim rječnicima. Međutim, u Šonjinu rječniku iz 2000. stoji „*zakletva ž prisega*“ (str. 1389.) i nema normativne uputnice u korist riječi *prisega*.

Jeronim Šetka u crkvenom nazivoslovnom rječniku uz primjere iz stare hrvatske literature navodi: „Zakletva ž - 1. isto što *prisega* (Ako li *prisegu* svi, i vojska i porotnici, po *zakletvi* u prav', toi tai pravda dobita. Rački 82. <...>; 2. isto što *egzorciizam* (*Zakletve* će činiti - *zaklinjalac* - ... s velikom virom, Kašić 395., V. knj. 197; Mikalja; Stulić; Par)“ (Jeronim Šetka, Hrvatska kršćanska terminologija, reprint izdanje, Split, 1976., str. 343.). Iz različitih ilustracija u Šetkinu rječniku razvidno je da su riječ *zakletva* rabili stari hrvatski pisci i ne samo u značenju *prisega*. U Jakovljevoj poslanici čitamo: „Prije svega, braćo moja, ne *zaklinjite* se ni nebom, ni zemljom, ni ikojom drugom

zakletvom“ (Jakov. posl., 5., 12., Novi zavjet i Psalmi, Zagreb, 2008., str. 614.). Riječ *zakletva* u značenju *egzorciizam* susrećemo u molitvi „Zakletva protiva sotonu i angelom odmetnikom“ (v. Oficij Velike nedilje po rimskom misalu i časoslovu“, Zadar, 1895., str. 266. – 267., https://hr.wikisource.org/wiki/Zakletva_protiva_sotonu_i_angelom_odmetnikom).

U Hrvatskoj se katkada misli da je *prisega* hrvatska riječ, a *zakletva* srpska, što nije točno jer su i jedna i druga riječ općeslavenskoga, praslavenskoga podrijetla, a obje su došle u hrvatski jezik najvjerojatnije iz staroslavenskoga. Staroslavenski je jezik dio bogate hrvatske lingvokulturne baštine. Dio leksika suvremenoga hrvatskoga jezika nadovezuje se na starohrvatski, a starohrvatski na još stariji staroslavenski jezik. Uzgred budi rečeno da je nekoć postojala i latinska riječ *rota* koja je nažalost prerano izgubila svoju ulogu u hrvatskom jeziku. Moguće je da pojedini leksikografi katkada normirajući rabe Brodnjakov razlikovnik ili koji drugi slični razlikovni priručnik ili jezični savjetnik gdje susrećemo: „*zakletva ž > prisega*“ (Vladimir Brodnjak, Rječnik razlika između hrvatskoga i srpskoga jezika, Zagreb, 1992., str. 617.), ali cijenjeni je sastavljač razlikovnika radio više kao lektor, i bio dobar jezični praktičar, ali ipak ne znanstvenik koji bi suodnos svake srpske i hrvatske riječi ozbiljno istraživao. Primjerice, Marko Samardžija u Srpsko-hrvatskom objasnidbenom rječniku (Zagreb, 2015.) nema u lijevom, srpskom stupcu, riječ *zakletva*, premda navodi Brodnjakov razlikovni rječnik u porabljenoj literaturi pri izradbi svojega *objasnidbenika*. Nema riječi *zakletva* kao tuđice ni u Rječniku tuđica i hrvatskih riječi (2014.) Ivana Branka Šamije. U pjesmi Svaki Hrvat ponosito, koju je uglazbio Ferdo Livadić (1799. – 1879.) na

tekst Ljudevita Vukotinovića (1813. – 1893.), na str. 84. nalazimo: „*Zakletvu* položite da svoj rod ne ostavite“ (<http://www.sloboda.hr/33-povijesna-dokaza-o-cistoci-starohrvatskog-pozdrava-za-dom-spremnii>). U svoje vrijeme, poglavito nakon prve Jugoslavije, riječ *prisega*, koja je imala staru porabnu tradiciju, doista je bila potisnuta zbog „jednačenja po srpskosti“ riječju *zakletva*, ali ne moramo bez obrazloženja često u žurbi ići iz jedne krajnosti u drugu jer svaka riječ mora imati svoje mjesto u jeziku i nije dobro ni jedno, tj. unitarizam, ni drugo, tj. umjetno potiskivanje riječi *zakletva* iz norme.

Prisega i *zakletva* tvorene su od različitih glagola i pripadaju općoj slavenskoj lingvo-kulturnoj baštini. Riječ *zakletva* izvedena je od glagola *zakleti se* (‘dati zakletvu komu’), dodavanjem dometka *-va* osnovi *zaklet-*. U staroslavenskom je jeziku *kletva* ‘prokletstvo; isključenje iz crkvene zajednice; zakletva; obećanje’; u bugarskom – *клетва*; hrvatskom – **klatav/kletav*, **klatva/kletva* „djelo ili riječ kojom tko kune, psuje, pogrđuje; ili se kome kune ili koga zaklinje“ (Šetka, str. 127.); poljskom – *kłątwa*; ruskom – *клятва*; staročeškom – *klatva*, *kletva* ‘prokletstvo, isključenje iz crkve’ (M. Fasmer, Etimologijski slovar’ ruskog jezika, t. 2., Moskva, 1986.). Prvotno značenje sačuvano je u povratnom obliku pojačanoga značenja *kleti se* „davati zakletvu, svečano što obećavati“ (Školski rječnik, str. 242.). Riječ *prisega* izvedena je od glagola *prisegnuti* (‘dohvatiti; dodirnuti što’), dodavanjem dometka *-a* osnovi *priseg-*. *Prisega* doslovce znači ‘dohvaćanje; dodirivanje’. Takvo je prepoimanje povezano s tim da je čovjek, dajući prisegu, obično dodirivao rukom neki sveti (sakralni) ili važan predmet (npr. Bibliju, raspelo, Ustav). U staroslavenskom je *prisęga*; češkom – *přisaha*; hrvatskom – *prisega*; poljskom – *przysięga*; ruskom – *присяга*; slovačkom – *prísaha*; slovenskom – *prisęga*...

(M. Fasmer, Etimologijski slovar’ ruskog jezika, t. 3., Moskva, 1986.).

U hrvatskom već odavno imamo uobičajenu kolokacijsku svezu *Hipokratova zakletva*: „Stvorio je liječničku etiku, pa i danas liječnici polažu *Hipokratovu zakletvu*“ (Večernji list, 9. kolovoza 2010., <http://www.vecernji.hr/moje-zdravlje/od-hipokrata-do-galena-176792>). Mnogi govornici reći će komu „zaklinjem te da...“, a ne „prisježem te da...“. *Prisega* u značenju ‘službeno svečano obećanje da će se poštivati odanost, bilo koje obveze, postupati suglasno zakonu’ nosi, u usporedbi sa *zakletvom*, obično službeno-državni karakter: predsjednička prisega, sudska ~, vojnička ~, zastupnička ~ i sl. Zbog kršenja službene prisega državni službenik može biti kazneno odgovoran, uhićen i pritvoren. Momak *se* djevojci *zaklinje* da će se njom oženiti, momak ne *prisježe*. U sakramentu ženidbe svećenik uzme raspelo i kaže: „Stavite desnu ruku na raspelo te svoju privolu potvrdite *zakletvom*“ (<http://www.hkmm.de/index.php/sakramenti/zenidba>). *Zakletva* je u Slavena, dakako i u Hrvata, prije kršćanstva bila stari običaj i svugdje gdje se primjenjivala nosila je najčešće pučko-vjerski karakter. Osim toga, kako je nevedeno prije, riječ *zakletva* može značiti i *egzorizam*. Dakle, ne će biti baš isto ni u značenju ni u različitim kontekstima. U skladu s tim trebalo bi značenjski i stilski razlikovati natuknice *zakletva* i *prisega*. Mile Mamić u knjizi Hrvatsko pravno nazivlje (Zadar, 2004.), između ostaloga, piše na str. 62.: „Naš ponovni izbor naziva *prisega* u pravnoj uporabi sasvim je u skladu s hrvatskom tradicijom, ali i riječima *zakletva*, *kletva*, *zaklinjati (se)*, *kleti (se)* valja dati doлично mjesto u općoj uporabi također u skladu s tom tradicijom“.

I na kraju, riječi *zakletva* i *prisega* morale bi naći svaka svoje odgovarajuće abecedno mjesto u rječnicima, pa i u jeziku. Prema svakoj riječi moramo se odnositi brižno i po-

mno jer odnos normativne „prihvatljivosti“ ili „neprihvatljivosti“ pojedinih natuknica može nanijeti štetu i izazvati siromašenje jezika i njegova rječnika. Na osnovi svega

iznesenoga smatram da je potrebno daljnje istraživanje i moguća dodatna strukovna obradba navedenih riječi.

Artur Bagdasarov

OSVRTI

DANI HRVATSKOGA JEZIKA

Dani su hrvatskoga jezika spomen-dani na deklaracijska zbivanja iz 1967. kada je od 11. do 17. ožujka potpisivana i objavljena Deklaracija o hrvatskom jeziku. Danas su ti dani posvećeni jezičnoj kulturi hrvatskoga književnoga jezika. Budući da skrb o jezičnoj kulturi ne pripada samo institucijama, nego pripada

svima nama koji hrvatski govorimo, kulturna je obveza svih nas obilježiti Dane hrvatskoga jezika – predavanjem koje možemo održati ili poslušati, izložbom koju možemo postaviti ili pogledati, možemo upozoravati na nepotrebne tuđice koje nas okružuju, prisjetiti se bogate jezične povijesti – a sve da bismo podigli razinu jezične kulture i svijest o hrvatskom jeziku kao dijelu nacionalnoga identiteta.

Na temelju članka 2. stavka 4. alineja 2. Ustava Republike Hrvatske, Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske na sjednici 28. veljače 1997., donio je

ODLUKU O PROGLAŠENJU SPOMEN-TJEDNA DANI HRVATSKOGA JEZIKA

I.

Dani od 11. do 17. ožujka, svake godine, proglašavaju se *Danima hrvatskoga jezika*, a u povodu obljetnice Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika (iz 1967. godine).

II.

Dani hrvatskoga jezika obilježavat će se prigodnim priredbama, predavanjima i natjecanjima u javnom i kulturnom životu Republike Hrvatske, u spomen Deklaraciji o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, a u svrhu promicanja čistoće hrvatskoga jezika u javnoj uporabi.

Vlada Republike Hrvatske posebnom će odlukom utvrditi koje će se priredbe, predavanja i natjecanja financirati iz državnoga proračuna.

III.

Ova Odluka stupa na snagu danom donošenja.

IV.

Ova Odluka objavljuje se u Narodnim novinama.

Narodne novine, broj 27/97